

I. Elméleti segédanyag

Tótani alapfogalmak:

Tőtípus: Azok a szótövek, amelyeknek tőalakjai között ugyanaz a hasonlóság és különbözőség van, egy tőtípusba sorolhatók. (A tótani besoroláskor általában az írott képet, a ragok és jelek előtti tőváltakozást vesszük figyelembe. Nem vagyunk tekintettel a jelentéstanilag elszigetelődött alakokra: pl.: *jók – javak; hamus – hamvas.*)

Egyalakú tő: A tő a különféle toldalékok előtt változatlan marad (abszolút töve mindig relatíve szabad tőmorféma).

Többalakú tő: Bizonyos toldalékok előtt, toldaléktípustól függően két vagy több alakváltozata (alternánsa) van. (Az abszolút tő lehet relatíve szabad és kötött tőmorféma is: pl. *bokor/ban : bokr/ok.*)

A szóelemekre bontáskor az alábbi fogalmakkal dolgozunk:

Abszolút tő: Morfológiailag tovább nem tagolható.

Relatív tő: Mindig morfémaszerkezet, még kapcsolható hozzá toldalék, vagyis a relatív tő az tő, amely még tagolható, amelyről még leválasztható toldalék.

Zárt szóalak: A szólezáró szerepű *ragmorfémával* lezárt szóalak, már semmilyen toldalékot nem vehet fel.

Lexikai tő: Maga az abszolút tő, ill. a tőmorféma + *képző(k) önálló lexémát* adó kapcsolata (vö.: lexikai morféma). Pl. *ház-, ház-as-, házasság-*.

Szintaktikai tő: Abszolút, ill. relatív tőmorféma + *jel(ek)* kapcsolata (a jel nem hoz létre új lexémát, grammatikai jelentést hordoz). Pl. *házak-, házaké-*.

[A szintaktikai tő fogalmának bevezetése segíthet bizonyos elemzési buktatók elkerülésében is. A problémát a szintaktikai tőnek olyan, látszólag azonos morfémaszerkezettel való összekeverése jelenti, amelyben *zéró morféma* ($\emptyset$) található. Pl. az *olvasnának* igealak relatív, szintaktikai töve *olvasná-*, amelyet itt a *-nak* általános ragozású T/3. személyű igei személyrag követ, nem azonos az *ő olvasná* (a könyvet) zárt igealakjával (ebben a határozott ragozást is jelölő feltételes módjel után $\emptyset$ morfémában realizálódik az egyes szám harmadik személyű igei személyrag). (Vö.: még a mintaelemzések *evéseinknél, sárgítsa* szóelemekre bontását is.) Vö.: Laczkó MGr. 2000: 49.]

Relatív szabad tömorféma:

Tulajdonképpen az ún. szótári tövek egy része. A magyarban az elvontan, a nyelv síkján létező szótári alak (a lexéma) és a szótári tő a felszínen azonos (*ház, ház-*). Az igei és a névszói tömorfémák jellemző sajátja azonban az, hogy önálló megnyilatkozássá válásukhoz, mondatba kerülésükhöz szükségszerű őket ellátnunk jel- vagy ragmorfémákkal (testesekkel, de akár testetlenekkel = zéró morfémákkal) is. A szabad morfémák jellemzője, hogy más szóelem nélkül, önmagukban is előfordulhatnak a mondatban (pl. a flektáló nyelvekben). Az agglutináló nyelvekben, így a magyarban is viszonylag kevés tömorfémára jellemző ez (vö.: *szükségszerűen szabad, potenciálisan szabad tömorféma*: Laczkó MGr. 2000: 46.). Az igei és névszói tömorfémák a fentiek miatt szabadok nem, legfeljebb *relatív szabadok* lehetnek, relatív szabadságukat éppen a zéró morféma felvétele okozza.

Az egyalakú tövek abszolút töve mindig relatív szabad morféma; a többalakúak esetében meg kell különböztetnünk a relatív szabad (pl. *ló-, tesz-*) és a kötött morfémás tövet, töveket (pl. *lov-, tev-, te-, té-*).

Kötött morféma:

Legfontosabb jellemzője, hogy csak más morfémával együtt fordul elő a nyelvhasználat szintjén. Egyik jelentős csoportját a többváltozatú tövek nem szótári tövei (l. előbb) adják, az ún. kötött tőalternánsok. [Szükségszerűen kötött morfémák a toldalékmorfémák és az ún. fiktív tövek (pl. *csill-, patt-* stb.) is.]

Igetövek

A tőtípusba soroláshoz a következő alakok adhatnak segítséget: szótári alak, E/2. felszólító módú alak, E/3. múlt idejű alak, az igéből képzett folyamatos melléknévi igenév, (a ható, a műveltető képzős alak).

A) **EGYALAKÚ IGETÖVEK:** *áll, tanít, ír, mond, bánt* stb.

B) **TÖBBALAKÚ IGETÖVEK:**

1. **Hangzóhiányos változatúak:** *zörög, ugrik, fürdik* stb.
zörög, zörg-
ugrik, ugor-

2. **v-s változatúak:**

a) **csakán v-s tövűek:** *sző, nő, fő, lő, ró, ri*
sző, szöv-

b) **sz-es v-s változatúak:** *tesz, lesz, vesz, visz, hisz, eszik, iszik*
tesz, tev-, te-, té-

c) **sz-es, d-s és v-s változatúak:**
alszik-típus: *fekszik, nyugszik* stb.

alsz-, alv-, alud-, al-
dicsekszik-típus: *cselekszik, gyanakszik* stb.
dicseked-, dicseksz-, dicsekv-

3. sz-et d-vel váltakoztató tövek: *öregszik, gazdagszik, betegszik* stb.
öregsz-, öreged-

4. n-es változatú tövek:

megy, men-, me-, mé-
van, vagy, val-, vol-
jön, jöv-, jö-

5. sz-es és z-s változatú igék: *igyekszik, szándékszik, emlékszik*
igyeksz-, igyekez-, igyekv-

MGr. + **6. st ~ s és szt ~ sz változatúak:** *fest, éleszt*
fest, fes- (felszólító módban: *fess*)
éleszt, élesz- (felszólító módban: *élessz*)

7. t ~ s változatúak:

alkot, kutat, üt (rövid mgh. + *-t* végűek) (+ *lát,*
bocsát)
alkot, alkos- (felszólító módban: *alkoss*)
lát, lás- (felszólító módban: *láss*)

Névszótövek

A tőtípusba soroláshoz a szótári alakot, a tárgy esetet, a többes számú alany esetet, az E/3. személyű birtokos személyjeles alakot vehetjük figyelembe. Problémát jelenthet ugyanakkor, hogy több olyan szavunk van, amelyek bizonyos *képzők* előtt egyéb változást is mutathatnak (pl.: *-ít, -ul, -ül; -d, -dik* számnévképző: *feket/ít, barn/ul, harma/dik, negy/ed* stb.) Vö.: Keszler MGr. 2000: 53.; l. még: Keszler 1981: 219–27.

A) EGYALAKÚ NÉVSZÓTÖVEK

1. Magánhangzós végűek: *hajó, kávé* stb.
2. Mássalhangzós végűek: *ház, pad, hat* stb.
3. *H*-ra végződők: *düh, sah* stb.

B) TÖBBALAKÚ NÉVSZÓTÖVEK

I. Mássalhangzóra végződők:

1. Hangzóhiányos változatúak: *köröm, szerelem, selyem* stb.
bokor, bokr-

Hangátvető vagy hangugrató tövek: *kehely, pehely, teher*
teher, terh-

2. Töbelseji időtartamot váltakoztató tövek: *kéz, híd, kút, tűz, madár* stb.
kéz, kez-

II. Magánhangzóra végződők:

1. Tővégi időtartamot váltakoztató tövek: *fa, béke, körte, kertje* stb.

- fa, fá-*
- 2. Véghangzóhiányos névszótövek:** *borjú, fiú, varjú, könnyű, lassú* stb.
borjú, borj-
- 3. ó-t a-val, ő-t e-vel váltakoztató tövek (MGr. hangsínt és időtartamot váltakoztató tövek):** *apró, erdő, kettő* stb.
ajtó, ajta-
mező, meze-
- 4. v-s változatú névszótövek:**
- Időtartam-váltakoztató tövek: *ló, kő, fű* stb.
ló, lov-
  - Hangsínt és időtartamot váltakoztató tövek: *hó, tó, szó* stb.
hó, hav-
  - Véghangzóhiányos v-s változatúak: *falu, daru, tetű* stb.
falu, falv-
  - Változatlan tőhangzós v-s változatúak: *mű, bő*
mű, műv-

III. Keverék, ill. egvedi típusú névszótövek:

Pl. *anya, apa, fekete, barna, lélek, három, jó, még, száz, bíró*

Alternáció

A magyar nyelv egyik jellemző morfológiai (morfofonológiai) sajátossága, hogy toldalékmorfémáinak jelentős része alakváltozat(ok)ban él.

Az alábbiakban azokra az alternánsokra hívjuk fel a figyelmet, amelyek az elemzésben a legtöbb gondot okozzák.

A felszólító mód jelének alternánsai (morfológiailag meghatározott, kötött alternáció):

Invariáns: [-J]	-j	(pl. <i>vár/j, él/j, ad/j, olvas/s, főz/z, sző/j</i> stb.)
	-jj	(csak: <i>jö/jj, jö/jj/etek</i>)
	-gy	(a <i>hisz</i> kivételével az <i>sz-es v-s</i> ige-tövekben) <i>ve/gy/él, i/gy/atok, té/gy</i> stb.
	-ggy	(csak: <i>hi/ggy, hi/ggy/ük</i>)
	-∅	[<i>egyes szám második személyű, tárgyas ragozású rövidebb</i> igelakban: pl. <i>vár/d</i> : a <i>-d</i> igei személyrag(!); az <i>sz-es v-s</i> és a csupán <i>v-s</i> tőtípusú igelakon megnyúlt igei személyrag található: pl. <i>e+∅+∅+dd, sző+∅+∅+dd</i> (a felszólító mód jelen kívül a jelen időt is ∅ morféma jelöli).]
	-s	(a <i>-t</i> végű ige- <i>knél</i> : <i>fus/s, tanít/s</i> stb.)

A birtoktöbbsítő jel alternánsai:

Invariáns: [-I]	-i	(pl. <i>hajói, cipői</i> stb.)

-ai (pl. *házai, ablakai* stb.)

-ei (pl. *kezei, füzetei* stb.)

-jai (pl. *pontjai, padjai* stb.)

-jei (pl. *kertjei, szentjei* stb.)

A több birtokra utaló birtokos személyjelezési rendszer ennek megfelelően a következőképpen alakul:

birtoktöbbsesítő jel			birtokos személyrag/jel
tő +	-i, -ai, -ei, -jai, -jei	+	-m -d -Ø -nk -tok, -tek -k

(Vö.: Rácz Endre 1974: 146.)

[Az általános iskolai tankönyvek többségében a toldaléktömbös felfogásnak megfelelő rendszert találjuk: a toldaléktömb magába foglalja a birtokos számát és személyét, illetve a birtok számát.

A *ház, kéz, pad, kert, hajó* lexémák segítségével:

E/1. -aim, -eim, -jaim, -jeim, -im

E/2. -aid, -eid, -jaid, -jeid, -id

E/3. -ai, -ei, -jai, -jei, -i

T/1. -aink, -eink, -jaink, -jeink, -ink

T/2. -aitok, -eitek, -jaitok, -jeitek, -itok, -itek

T/3. -aik, -eik, -jaik, -jeik, -ik

Vö.: Rácz Endre 1974: 143-44.]

Munkánkban – MGr.-nek megfelelően – a *birtokos személyjel* elnevezést használjuk, bár véleményünk szerint 'kétarcú' ez a toldalékmorféma. Jeltulajdonsága, hogy nem szólezáró szerepű: más jel is állhat utána, viszonyrag követheti. Teljes paradigmásora, szám- és személybeli egyeztető szerepe azonban ragfunkció.

A főnévi igenév képzőjének alternánsai:

Invariáns: [- NI]

-ni (pl. *adni, olvasni, kérni* stb.)

-ani/-eni (pl. *tanítani, festeni* stb.) (Előhangzóval!)

-nni (az sz-es v-s igetövekben: *te/nni, ve/nni, e/nni* stb.)

- n- (a főnévi igenév személyragozott első és második személyű alakjaiban: *ad/n/om, olvas/n/otok, kér/n/ünk* stb.)
- an/-en (pl. *tanít/an/om, fest/en/em*) (Előhangzóval!)
- nn- (az *sz-s v-s* igetövekben az első és második személyű személyragozott alakokban: *te/nn/ed, ve/nn/etek, e/nn/ünk* stb.)

A feltételes mód jelének alternánsai:

- Invariánsok: [- NA, - NE; - NÁ, -NÉ] – *-na, -ne; -ná, -né* (pl. *ad/na, kér/ne, ad/ná, kér/né* stb.)
- *-ana/-ene* (*szabadít/ana, felejt/ene*)
(Előhangzóval!)
  - *-aná/-ené* (*szabadít/aná/m, felejt/ené/m*)
(Előhangzóval!)
  - *-nna, -nne, -nná, -nné* (az *-sz-es v-s* igetöveknél:
ve/nne, i/nna, ve/nné, i/nná, e/nné/nek, hi/nné/tek stb.)

(Ügyeljünk a *-n-es* tőtípusba tartozó igék helyes szóelemekre bontására: a *jön, megy, van* morfémaszerkezeteiben az *-n* a szótő része: *jön/ni, men/n/etek, men/né/tek, van/ni* (van) stb.)

II. Mintaelemzések

<i>eszik</i>	<i>esz- -ik</i>	abszolút tő, lexikai tő, kötött tő, <i>sz-es v-s</i> tőtípusú igető egyes szám harmadik személyű ikes ragozású igei személyrag
	<i>eszik</i>	zárt szóalak
<i>egyétek</i>	<i>e- gy- egy- -étek</i>	abszolút tő, lexikai tő, kötött tő, <i>sz-es v-s</i> tőtípusú igető a felszólító mód jele relatív, szintaktikai tő többes szám második személyű határozott ragozású igei személyrag (Többes szám második személyben múlt időben és felszólító módban az <i>-atok / -etek, -átok / -étek</i> az általános és a határozott ragozás különbségét hordozza (vö.: Velcsov Mártonné 1974: 131).]
	<i>egyétek</i>	zárt szóalak

<i>edd</i>	<i>e-</i>	abszolút tő, lexikai tő, kötött tő, <i>sz-es v-s</i> tőtípusú igető
	∅	a felszólító mód jele (!)
	∅	a jelen idő jele
	<i>-dd</i>	egyes szám második személyű határozott ragozású igei személyrag (megnyúlt)
<i>edd</i>		zárt szóalak

<i>enne</i>	<i>e-</i>	abszolút tő, lexikai tő, kötött tő, <i>sz-es v-s</i> tőtípusú igető
	<i>-nne</i>	a feltételes mód jele. [Egyes szám harmadik személyben jelöli az általános és a határozott ragozás különbségét is (vö.: <i>enné</i>).]
	∅	igei személyrag
	<i>enne</i>	zárt szóalak

De: *menne*

<i>men-</i>	abszolút tő, lexikai tő, kötött tő, <i>n-es</i> tőtípus (!)
<i>-ne</i>	a feltételes mód jele
∅	igei személyrag
<i>menne</i>	zárt szóalak

ennetek

[A szóelemekre bontás előtt a hibák elkerülése végett fontos a szóalak szófajának meghatározása. A főnévi igenév személyragozott alakjának felismerését nehezíti, hogy benne – a harmadik személyű alakokat kivéve – az igenév *-ni* képzője alakváltozatában van jelen. Felismerését segíti viszont, hogy mondatban a főnévi igenév személyragozott változata csak bizonyos állítmányok mellett jelenhet meg (*kell, illik, nehéz, hasznos* stb.), s nem utalhat közvetlenül a cselekvéshordozóra (nem tehető ki mellé nominativusban álló cselekvéshordozó: # *ennetek*). A főnévi igenév személyragozott alakjának felismeréséhez tehát alkalmazhatjuk a + *kell* és a – nominativusban álló cselekvéshordozó próbáját. Az igealakokat ezzel szemben a – *kell* és a + nominativusban álló cselekvéshordozó jellemzi: vö.: *ti ennétek*].

<i>e-</i>	abszolút tő, lexikai tő, kötött tő, <i>sz-es v-s</i> tőtípusú igető
<i>-nn-</i>	a főnévi igenév képzője
<i>-(e)tek</i>	a főnévi igenév személyragja, többes szám második személyű cselekvéshordozóra utal
<i>ennetek</i>	zárt szóalak

<i>ettél</i>	<i>e-</i>	abszolút tő, lexikai tő, kötött tő, <i>sz-es v-s</i> tőtípusú igető
	<i>-tt-</i>	a múlt idő jele
	<i>ett-</i>	relatív tő, szintaktikai tő

-él egyes szám második személyű általános ragozású igei személyrag
 ettél zárt szóalak

evéseinknél a) A birtoktöbbsesítő jel alternánsával:
 ev- abszolút tő, lexikai tő, kötött tő, sz-es v-s tőtípus
 -és- deverbális nomenképző, többalakú képző, elvont-főnévképző
 evés- relatív, lexikai tő
 -ei- a birtoktöbbsesítő jel (alternánsa)
 evései- relatív szintaktikai tő
 (FONTOS! ez a tő nem egyenlő az 'ő evései' alakváltozattal, ahol a birtoktöbbsesítő jelet Ø morfémájú birtokos személyrag/jel követheti csak)
 -nk többes szám első személyű birtokos személyjel
 evéseink- relatív, szintaktikai tő
 -nél esetrag (adessivusi)
 evéseinknél zárt szóalak
 → (vö.: Balogh MGr. 2000: 189, ill. Rácz Endre 1974: 145–48.)

b) A toldaléktömbös felfogás szerint (vö.: Rácz Endre 1974: 143–145): az evéseinknél szóalakban az -eink többfunkciós toldalékmorféma, amely utal a birtok többségére és a birtokos számára, illetve a birtokos személyére is. Neve = több birtokra utaló többes szám első személyű birtokos személyjel.
 evéseink- relatív, szintaktikai tő
 -nél esetrag (adessivusi)
 evéseinknél zárt szóalak

sárgítsa sárg- abszolút tő, lexikai tő, kötött tő, itt: véghangzóhiányos névszótő
 [A sárga lexéma több színnévhez (pl. fekete, barna) hasonlóan keverék tőtípusú, hiszen más toldalékmorfémák előtt tövégi időtartamot váltakoztató tőtípusként viselkedik: sárgák → sárgá- : az abszolút, kötött tő. Vö.: Keszler MGr. 2000: 180. l. még: Keszler Borbála, 1981: 218–27.]
 -ít denomális verbunképző, egyalakú képző, 'valamilyenné tesz' jelentésű
 sárgít- relatív lexikai tő
 -s- a felszólító mód jele (-t végű igeiken)
 sárgíts- relatív, szintaktikai tő (Nem azonos a „te sárgíts” morfémaszervezetűvel, amelyben a Ø morfémás E/2. személyű alanyi ragozású igei személyrag zárt szóalakot hoz létre.)
 -a egyes szám harmadik személyű, határozott (tárgyas) ragozású igei személyrag
 sárgítsa zárt szóalak

<i>lelketlenül</i>	<i>lelk-</i>	abszolút tő, lexikai tő, kötött tő, keverék tőtípus: többseji időtartamot váltakoztató és hangzóhiányos tőtípus egyszerre (ugyanígy viselkedik bizonyos toldalékok előtt <i>három</i> szavunk is: pl. <i>harmadik</i>)
	<i>-etlen</i>	denominális nomenképző, többalakú képző, fosztóképző
	<i>lelketlen-</i>	relatív, lexikai tő
	<i>-ül</i>	esetrag (essivusi–modális)

Hibalehetőség: összekeverni az azonos alakú *-ul*, *-ül* deverbális nomenképzővel (*újul*, *szépül*), amely igealakot hoz létre, és nem szólezáró szerepű!]

lelketlenül zárt szóalak

A fentebb már bemutatott *e/nne – men/ne* (ugyanígy: *e/nn/etek – men/n/etek*) egymástól különböző elemzéséhez hasonlóan ügyeljünk például a *tegyünk – megyünk*, *várunk – várunk*, *adod – add*, *álmosseg – bölcsesség*, *zárjuk¹ – zárjuk² – zárjuk³*, *szekrényét¹ – szekrényét²* morfémaszerkezetek helyes bontására!

tegyünk – megyünk

<i>te-</i>	abszolút tő, lexikai tő, kötött tő; sz-es v-s tőtípusú ige	<i>megy-</i>	abszolút tő, lexikai tő, relatíve szabad tő, n-es tőtípus
<i>-gy-</i>	a felszólító mód jele	<i>-ünk</i>	többes szám első személyű általános ragozású igei személyrag
<i>tegy-</i>	relatív, szintaktikai tő	<i>megyünk</i>	zárt szóalak
<i>-ünk</i>	többes szám első személyű általános ragozású igei személyrag		
<i>tegyünk</i>	zárt szóalak		

várunk – várunk

<i>vár-</i>	abszolút tő, lexikai tő, relatíve szabad tő, egyalakú ige	<i>-n-</i>	a főnévi igenév képzője
<i>-unk</i>	többes szám első személyű, általános ragozású igei személyrag	<i>-unk</i>	a főnévi igenév személyragja (I. korábban)
<i>várunk</i>	zárt szóalak		<i>várunk</i> zárt szóalak

adod – add

Az *ad-* abszolút, lexikai, relatíve szabad, egyalakú ige után *kijelentő mód*, jelen időben az előhangzós *-d* egyes szám második személyű, határozott (tárgyas) ragozású igei személyrag áll; a *felszólító módú rövidebb alakban* előhangzó nélküli az igei

személyrag. A ragozási rendszert következetesen jellemző különbség mutatja, hogy az *előhangzó*, amelynek elsődleges feladata leíró szempontból a todalékmorféma kiemelése vagy a szóalak jól formálttá tétele, grammatikai funkciót kaphat: a kijelentő és a felszólító mód különbségét jelöli egyes szám második személyben, tárgyas ragozásban. [Vö.: Lengyel Klára (1995: 316): „a nyelv felismerve az előhangzó morfológiai kihasználhatóságát, funkciótalanságát – feltölti azt morfológiai szereppel.”]

Más esetekben az előhangzó különbsége, ill. megléte vagy hiánya szófaji különbséget eredményez (pl. *vörösek – vörösök, kitűnők – kitűnőek, Aranyt – aranyat, Fakanált (újságnév) – fakanalat*); diakrón szempontból pedig todalékhasadáshoz vezethet [-n, -on/ -en/ -ön és -n, -an / -en: pl. *gyorson* (főnév), *gyorsan* (melléknév)].

Az *add* elemzésekor ügyeljünk arra, hogy az egyes szám második személyű, felszólító módú *rövidebb* igelakban a *felszólító mód jele* (és a jelen idő jele is) $\emptyset$ *fokon van* (vö.: hosszabb alak: *adjad*).

álmosság – bölcsesség

A két elvont főnév közül az első három, a második két szóelemből áll. Az *álm-* abszolút, kötött, hangzóhiányos névszótövet az -s denominális nomenképző $\rightarrow$ *álm-*, majd a -ság denominális elvont főnévképző követi relatív, lexikai tövet alkotva. A szóalak helyesírásában a kiejtés és a szóelemzés elve fedik egymást.

A *bölcs-* abszolút, relatíve szabad, egyalakú névszótő után az intervokális helyzetben megnyúlt mássalhangzójú -sség képző áll. A -s itt, ebben a szóalakban nem lehet önálló morféma, képző, hiszen nem hoz létre új lexémát. (A korábbi – a szóelemzésnek megfelelő – helyesírást a HSz. 10. kiadásában a kiejtésnek megfelelő írásmód váltotta fel. *Frissesség* szavunkat pedig a 11. kiadás igazította a kiejtéshez.)

zárjuk¹ – zárjuk² – zárjuk³

A grammatikai homonimák szófaji és szóelemekre bontási különbsége a mondatban válik egyértelművé.

(Be)zárjuk az ablakot.

Zárjuk be az ablakot!

zár- abszolút, lexikai, relatíve szabad egyalakú igető

-juk többes szám első személyű, határozott (tárgyas) ragozású igei személyrag

-j- a felszólító mód jele

-uk többes szám első személyű, határozott (tárgyas) ragozású igei személyrag

zárjuk zárt szóalak

zárjuk zárt szóalak

Elromlott a *zárjuk*.

zár- abszolút, lexikai, relatíve szabad tő, egyalakú névszótő

-juk	többes szám harmadik személyű birtokos személyjel
zárjuk	relatív, szintaktikai tő

szekrényét¹ – szekrényét²

A szintén grammatikai homonimát adó *szekrényét* morfémaszerkezet *é*-je a *Nyisd ki Pista szekrényét!* mondatban, *egyes szám harmadik személyű, egy birtokra utaló birtokos személyjel*. A megadott toldalékmorfémájú szintaktikai tő újabb toldalékmorfémák előtt tövégi időtartamot váltakoztató tőként viselkedik (*Pista szekrénye*). A birtokos személyjel a *birtokszón* utal a birtokos számára és személyére. A *Nyisd ki a fiókot, a szekrényét!* mondat értelmező jelzőjét adó *szekrényét é*-je *birtokjel*. (A birtokjel egyébként a *birtokost jelölő* szón utal a birtokra: *Ez a fiók a szekrényé*.)

III. Gyakorlófeladatok

A) Az egyes részegységekhez kapcsolódó feladatok

1. Csoportosítsa az alábbi szavakat aszerint, hogy melyek *szükségszerűen szabad*, melyek *potenciálisan szabad*, s melyek *relatíván szabad* tömorfémák! Indokolja is! (☺ Szófajok.)

madár, után, tesz, kinn, mert, lélek, három, egyedül, jaj, alig, persze, futva

2. Milyen Ø morféákat tartalmaznak az alábbi kiemelt szóelőfordulások?

A fiú érdekes könyvet olvas.

A fiú sapkája a földre esett.

Várd ki a sorod!

Várv meg engem! (☺ Tárgy, határozott, határozatlan, jelölt, jelöletlen.)

Tedd a kezed homlokomra!

Sajnálom magam.

Eddz sokat!

Edzd magad!

3. *Passzív (fiktív) tő*: olyan tömorféma, ami önmagában nem, csak valamilyen képzővel fordul elő. Ilyenkor a tő megállapításában segíthet egy másik képzős formával való szembeállítás.

Pl.: *borul – borít*

Keressen hasonló példákat az alábbi passzív tövet tartalmazó szavakhoz!

<i>zör-get</i>	<i>ból-ogat</i>
<i>röp-köd</i>	<i>tám-aszt</i>
<i>vis-ong</i>	<i>for-gat</i>

4. Igazolja az alábbi szavak szófajának, grammatikai jellemzőinek meghatározásával azt, hogy az *előhangzónak* lehet szófaji megoszlást, szófaji és grammatikai különbséget jelölő szerepe!

<i>hűsítők</i>	–	<i>hűsítőek</i>
<i>felelősök</i>	–	<i>felelősek</i>
<i>hódítók</i>	–	<i>hódítóak</i>
<i>mondd</i>	–	<i>mondod</i>
<i>családosok</i>	–	<i>családosak</i>
<i>fakanalat</i>	–	<i>Fakanált (újságnév)</i>
<i>add</i>	–	<i>adod</i>
<i>aranyat</i>	–	<i>Aranyt</i>

5. Mi a különbség az alábbi szópárok *jelentése* között?

<i>vádoló – vádló</i>	<i>tároló – tárló</i>
<i>kereplő – kereplő</i>	<i>taroló – tarló</i>
<i>gázoló – gázló</i>	<i>pároló – párló</i>

6. Foglalja mondatba az alábbi szópárokat! Milyen *jelentéskülönbséget* eredményeznek a tőtani változatok?

<i>éberem – ébren</i>	<i>sója – sava</i>
<i>hűen – híven</i>	<i>magja – magva</i>
<i>ó – avas</i>	<i>borja – borjúja</i>

(Figyelmébe ajánljuk Elekfi László: *Eltérő toldalékokban mutatkozó jelentéskülönbségek* című tanulmányát. Magyar Nyelvőr 1999: 305–317.)

7. Mely földrajzi nevekből keletkeztek az alábbi családnevek? Milyen *tőtípusba* sorolhatók?

Somlai, Makai, Kállay, Brassai, Szoboszlai, Szendrei

8. A *lélek* és a *három* két tőtípus tulajdonságát egyesíti magában elválaszthatatlanul (=kevert tőtípus).

Igazolja ezt az alternánsok megadásával!

Gyűjtsön még kevert tőtípusba tartozó szavakat! (Vö.: Keszler MGr. 2000: 180.)

9. Párosítsa a névszókat *tőtani* viselkedésük szerint!

irodalom, tetű, pokol, cérna, lé, odú, kevés, szörnyű, cső, sár, gyapjú, körte

10. Milyen *tőtípusba* tartoznak az alábbi névszók?

ifjú, sárga, kéz, bogyó, erdő, haszon, könnyű, tő, tó, csonka, hosszú, homály, köröm, jó

11. Bizonyos *relatív tövek* is mutatnak tőváltakozást. Milyen *tőváltakozás* figyelhető meg az alábbi szavakban?

kerestesse, kezdeményezését, látogassa, mehessen, forradalmának

12. Alkosson három csoportot a szavakból a *tőtípusok* szerint!

hisz, verekedik, tülekedik, haragszik, eszik, alszik, telepedik, lesz, növekedik

13. Melyik a kakukktojás a *tőtípus* szempontjából?

- a) *céloz, terem, zörög, morog, kopog, kesereg, ácsorog*
- b) *hajlik, fénylik, hanyatlik, hírlík, rémlík*
- c) *sátor, halom, köröm, motor*

14. Írja a szavak mellé a lehetséges *tőváltozatokat*!

szövő _____

tevő _____

alvó _____

gyanakvó _____

jövő _____

igyekvő _____

15. Egészítse ki a táblázatot a fenti igealak mintájára, majd határozza meg a szavak *tőtípusát*!

	<i>vágd</i>	<i>vágjad</i>	<i>vágj</i>	<i>vágjál</i>	tőtípus
<i>ró</i>					
<i>hisz</i>					

<i>fest</i>					
<i>edz</i>					
<i>üt</i>					

16. Nem megy egyre a gy!

Határozza meg a *tőtípust* (ígetövek)!

<i>tégy</i>	<i>hagy</i>
<i>vagy</i>	<i>megy</i>
<i>higgy</i>	<i>légy</i>

17. A *tőváltozatok* eredményezhetnek egyenértékű alakváltozatokat (pl. *varjúk* – *varjak*, *fátyolt* – *fátylat*), vezethetnek jelentésselkülönüléshez (*nője* – *neje*, *daruk* – *darvak*), jellemezhetnek nyelvváltozatokat (nyelvjárási: *mensz*, köznyelvi: *mész*). Gyűjtsön még hasonló példákat!

18. Lássa el a *csatt passzív* (fiktív) tövet képzővel (☉ Fiktív tövek, igenemek, igefajták.) az alábbiak szerint!

cselekvő, mozzanatos, pillanatnyi cselekvés: *csatt* _____

cselekvő, mozzanatos, pillanatnyi cselekvés: *csatt* _____

cselekvő, gyakorító, tartós, huzamos, folyamatos: *csatt* _____

műveltető: *csatt* _____

ható: *csatt* _____

19. A képzők az alapszó jelentésétől függően többféle jelentésárnyalatú származékszót hozhatnak létre. Adja meg az alábbi származékszók jelentését, pl.: az 'alapszóban megnevezett hangszerezen játszik' (vö.: Keszler MGr. 2000: 309)!

zongorázik, citerázik

vajaz, cukroz

korcsolyázik, pingpongozik

fagyizik, boroz

metrózik, biciklizik

magáz, néniz

20. Igazolja néhány példán, hogy az *-l* képzőnek szintén *több jelentése* is lehet!

eszköz (pl. hangszer) neve + *l* 'valamivel dolgozik' .....

tulajdonságot, mértéket jelentő mn + *l* / *-ll* 'valamilyennek tart' .....

színnév + *l* / *-ll* 'valamilyennek látszik' .....

tárgy neve + *l* 'az alapszóban megnevezett dologgal

ellát'

.....

21. Képezze a felsorolt igék megfelelő alakjait! Ügyeljen a helyesírásra! (☉ Igenemek, igefajták.)

Alapalak	Gyakorító képzővel	Műveltető képzővel
<i>csíp</i>		
<i>bújik</i>		
<i>rúg</i>		

A fenti példákhoz hasonlóan több ige és névszó mutat bizonyos képző(k) előtt többeseji időtartam – váltakozást: pl.: *úszik – uszoda, zsír – zsiradék, tíz – tized, tizenöt* (vö.: Keszler MGr. 2000: 53.). További problémát jelenthet, hogy több esetben az alapszó és a képzett szó összetartozása már alig érzékelhető, a képzett szó jelentése nem konvencionális; ezeket a szóalakokat leíró szempontból már nem is szükséges szóelemekre bontani (pl.: *űr – üreg, fűz – fűzet, szűnik – szüntelen, múlik – mulaszt*).

(Vö.: Magyar leíró nyelvtani segédkönyv. Szerk.: Faluvégi Katalin, Keszler Borbála, Laczkó Krisztina. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1999. 17–23.)

22. Néhány esetben ugyanahhoz a tőhöz több hasonló funkciójú képző is járulhat. Válassza le az alábbi szavakról a *képzőt*, és állapítsa meg a képzett szavak *jelentéskülönbségét*!

okol – okoz

lélektelen – lelketlen

sorol – soroz

vágtat – vágat

keresztel – keresztel

tetet – tettet

gondatlan – gondtalan

járat – jártat

23. Az *azonos alakú képzők* több igefajtát is jelölhetnek. Igazolja ezt az alábbi mondatok aláhúzott igéinek besorolásával! (☉ Igenemek, igefajták.)

Az ülés elhúzódik.

Kati elhúzódik Jóskától.

Pista a hideg miatt két takaróval takarózik.

Norbi nem ismeri el a hibáit, mindig mással takarózik.

24. Állapítsa meg az alábbi származékszavak segítségével, hogy az *-s denominális névszóképzőnek* milyen jelentései vannak a magyar nyelvben!

asztalos, nádas, petőfis, zsíros, pirosas, * Nyulas

25. A képző jelentésének megállapításában segíthet, ha a képzett szót szószerkezetté alakítjuk. Pl. *asztalka* = *kis asztal* (→ kicsinyítő képző). Alakítsa át hasonló módon az alábbi szavakat, és állapítsa meg, mi a képző szerepe!

aluszékony, integet, Szabóné, kávézó, mosakodik

26. *Termékeny (produktív)* képzőinkkel új szótári szót tudunk létrehozni. Alkosson új lexémát az alábbi szavak felhasználásával, s így megállapíthatja, melyek a leggyakoribb ma is aktív igeképzőink! Az így alkotott szavak tovább is képezhetők.

internet, chat ~ cset, snowboard, klikk, blog, klón, szörf

27. Válogassa ki az alábbiak közül a már *lexikalizálódott* képzéseket (tehát ahol a képzett szó jelentése nem vezethető le az alkotóelemek jelentéséből: szemantikai szóképzés)! [Vö.: Berrár Jolán: Új szempontok és módszerek a szóképzés vizsgálatában In.: Rácz Endre–Szathmári István (szerk.): Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből. Tankönyvkiadó. Budapest, 1974. 99–124]

integet, mosogat, beszélget, hallgat, nézeget, látogat, eszeget

28. Nyelvünkben több azonos alakú toldalékmorféma is van. (Pl. -t: a *tárgy ragja*, a *múlt idő jele*, a *befejezett melléknévi igenév képzője*, *deverbális nomenképző*) Milyen funkcióik lehetnek az alábbiaknak?

-ik, -ék, -k, -ja, -i

29. Válassza le és minősítse a toldalékokat funkciójuk alapján!

kérek, kérnék, kérik, kérlek

bízik, (meg)bízlak, bízzék, bíznék

30. Az előbbi feladat első sorának igealakjai közül az egyiknek két funkciója is van (*grammatikai homonímia*). Foglalja mondatba mindkettőt külön-külön!

31. Mely szóalakokban található *grammatikai homonímia*?

várnák, innánk, látnátok, hagyjátok, higgyétek, nézzük, halászung

32. Foglalja mondatba az alábbi *grammatikai homonimákat*, és mondatbeli helyzetüknek megfelelően jellemezze a szóelőfordulások szóelemeit!

mentünk, legyek, teremnek, vadászod, játssza, olvastam, vennék, Pistának, mentek, eddük

33. Vizsgálja meg az alábbi szóalakok morfémaíát, s ennek alapján értelmezze az *-ik*, ill. az *-ék* szóvégződést!

alszik, tetszik, jobbik, ötödik, kocsik, cipők;

Szabóék, szakácsnék, toldalék, írnek, tegyék, valék, szándék, szőkék, igyék, kávék

34. Milyen *jelentésvizonyban* vannak az alábbi szópárok végződésai? (1 = *szinonima*, 2 = *antonima*, 3 = *homonima*)?

Kovácsék – teríték

legelész – fülész

tanult – tanulatlan

kapál – számítógépezik

szédít – szédiül

kapkod – röpdös

35. Alkossa meg a szavakat az alábbiak szerint!

A derékszűj szinonimájából induljon ki (a,b)!

a) az ő derékszűjén: .....

b) a derékszűjén (ti. a csatján): .....

c) nem a tiédén: .....

Határozza meg az *-é* funkcióját!

36. Néhány toldalék morféma is többarcú, több toldalékfajta tulajdonságait hordozza magában. Írjon példát a következőkre, magyarázza meg, miért többarcúak!

képzőszerű jel: .....

képzőszerű rag: .....

jelszerű képző: .....

ragszerű képző: .....

37. Az *-ék* (*Kovácsék, a tanítóék*) a korábbi nyelvtanokban a *denominális nomenképzők* között szerepelt, a MGr. *heterogén többesjelnek* tekinti. Gyűjtse össze azokat a tulajdonságokat, amelyek alátámasztják ezt! (Balogh MGr. 2000: 185–186.)

38. Az *-n* határozórag az előhangzó nyelvállásfokától függően több mondatrészszerében előfordulhat. Helyezze mondatba az *-n/-on /-en /-ön* és az *-n/-an/-en* raggal ellátott szavakat, majd állapítsa meg, melyik milyen *határozó* a mondatban! (☺ Mondatrészek.)

szépen, asztalon, télen, lassan, boldogan, utcán, csúnyán, bőrröndön

39. A *szomszéd* (fn.) és/vagy a *kevés* szavak fölhasználásával egészítse ki a *névszójelek* alábbi táblázatát!

névszójel	megnevezés	példa
– <i>k</i>		
		<i>szomszédai</i>
	heterogén többesjel	
	birtokos személyjel	
– <i>od</i>		
– <i>é</i>		
		<i>kevesebbik</i>
	túlzófok	

40. A *barát* és a *jó* szavak fölhasználásával készítse el a *névszójelek* táblázatát!

41. Hasonlítsa össze a többes szám második személyű egy és több birtokra utaló *birtokos személyjeles* szóalakokat! Bontsa szóelemekre őket! Figyeljen az alternánsok különbségére! (Vö.: alaktan, bevezető rész)

házatok – házaitok

kertetek – kertjeitek

vödrötök – vödreitek

42. Az *elolvasott könyv* jelzős szintagma bővítménye *befejezett melléknévi igenév*.

a) Adja meg a belőle képzett *igei-igenévi* alakok *paradigmáját* (vö. Lengyel MGr. 2000: 248)!

b) Gyűjtsön olyan *alanyos alárendelő összetett szavakat* (☉), amelyek *igei-igenévi utótagúak*!

c) Írjon olyan *alanyos szintagmákat* (☉), amelyek *alaptagja igei-igenév*!

43. Válassza ki az alábbi szóalakok közül a *főnévi igenév személyragozott alakjait*! (☉ Főnévi igenév.)

olvasnunk, olvasunk; szednem, szedném; írod, írnod; látnátok, látnotok

Alkosson mondatokat a főnévi igenevekkel, állapítsa meg mondatrésztértéküket (☉)!

44. Alkossa meg a *fog* igéből a lehetséges *igenévi (igei-igenévi)* alakokat, és foglalja őket mondatba igenévként. Közülük egyet *főnévként* és egyet *névutóként* is használjon! (Az esetleges igekötő-használat megengedett!) (☛ Szófajtan.)

45. Alkosson két csoportot a szavakból aszerint, hogy milyen *toldalék-morféma-típus* található a tő és a személyrag között!

állnotok, élnétek, állnunk, ülnének, ülnünk, ülnötök, élnetek, élniük, állnánk

Mi a toldalékok szerepe?

46. Milyen jelentéssel bővíti a *birtokos személyjel* a névmásokat ill. számneveket?

kettőjük, hármunknak/hármónknak, egyikőtök, melyikünkről

(Vö.: Laczkó Krisztina: Gondolatok személyjeles számneveinkről és névmásainkról. Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára. Szerk.: Hajdú Mihály–Kiss Jenő. Budapest, 1991. 399–403.)

47. Indokolja, hogy miért pontosabb az *általános*, illetőleg a *határozott ragozás* elnevezés, mint az alanyi, illetve a tárgyias!

(Olvassa el Velcsov Mártonné A magyar nyelv verbum finitumainak néhány kérdése című tanulmányát! In: Tanulmányok a mai magyar szófajtana és alaktana köréből. Szerk.: Rácz Endre és Szathmári István. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. 125–133.)

48. Hasonlítsa össze az *általános* és *határozott igeragozási* paradigmákat minden módban és időben, számban és személyben! A kijelentő mód jelen idejű paradigmataokhoz viszonyítva gyűjtse össze az eltéréseket más módban és időben!

(Kugler MGr. 2000: 112–114)

49. Hasonlítsa össze a többes szám második személyű, kijelentő módú, jelen idejű, *általános ragozású igealakokat* a más módban és időben lévő alakokkal! Hol talál csupán kétalakú toldalékokat?

Pl. *álltok, néztek, ültök*

50. Állapítsa meg az alábbi igepárok funkcióbeli különbségeit (mód, idő, ragozás)! Szóelemekre bontással igazolja is ezt!

várjátok – kérjétek

várja – kérje

állítja – állítsa

halasztja – halassza

51. Határozza meg a felsorolt igéket *mód, idő, szám, személy* és *ragozás* szerint, majd alakítsa át őket azonos számban, személyben és ragozásban álló felszólító módú igealakokká!

	mód	idő	szám, személy	ragozás	felszólító mód
<i>érezek</i>					
<i>lerázta</i>					
<i>fedí</i>					
<i>látlak</i>					

52. Helyezze el az *edz* ige alábbi *egyes szám 3. személyű* alakjait a táblázat megfelelő rovataiba!

edzette volna, eddzen, eddze, edz, edzene, edzi, edzeni fogja

	kijelentő mód		feltételes mód		felszólító mód	
	általános ragozás	határozott ragozás	általános ragozás	határozott ragozás	általános ragozás	határozott ragozás
jelen idő						
múlt idő						
jövő idő						

53. Írja be az igék megfelelő alakjait a táblázatba!

	kijelentő mód, jelen idő, E/2., általános ragozás	feltételes mód, jelen idő, T/3., általános ragozás	felszólító mód, jelen idő, E/2., határozott ragozás	kijelentő mód, jelen idő, T/1., határozott ragozás	felszólító mód, jelen idő, T/2., általános ragozás
<i>hisz</i>					
<i>tesz</i>					
<i>metsz</i>					

54. Egészítse ki a táblázatot a megadott igealakok mintájára!

	<i>szánd meg</i>	<i>nyújts</i>
<i>elmulaszt</i>		
<i>lemond</i>		
<i>elhisz</i>		
<i>megedz</i>		
<i>belát</i>		
<i>kihűt</i>		

55. Bontsa szóelemekre az alábbi mondatokban a *vonz* ige alakjait!

Ti is vonzzátok az ilyen lehetetlen alakokat?

A mágnes vonzza a vasat.

Csapjatok nagy hírverést, vonzzatok oda mindenkit!

Úgy vonulj végig a kifutón, hogy vonzd oda mindenkinek a tekintetét!

56. Határozza meg az alábbi igealakokat!

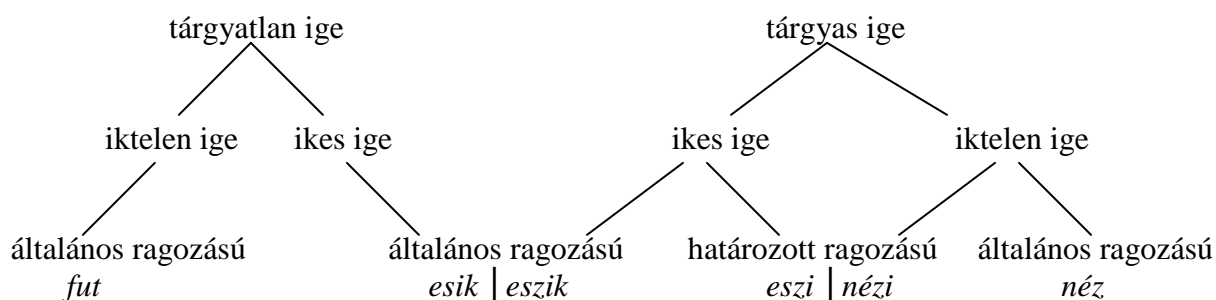
megnagyobbíthatjátok ..... mód ..... idő
 ..... szám ..... személy
 ..... ragozás

emelkedjenek ..... mód ..... idő
 ..... szám ..... személy
 ..... ragozás

elolvasnák ..... mód ..... idő
 ..... szám ..... személy
 ..... ragozás

57. Ragozza a (vö.: Kugler MGr. 2000: 118–119) az *ikes ragozás* szerint a *dolgozik* igét, majd állapítsa meg, mely paradigmataokat használják ma is!

58. Értelmezze az alábbi ábrát, ahol lehet, töltsse ki egyéb példákkal!

59. Jellemezze az alábbi mondatok aláhúzott *ikes* *igéit* az igemód és a cselekvő száma, személye szempontjából! Hogyan használjuk ma őket?

Aki nem dolgozik, ne is egyék!

Nem akarta, hogy a Nap sugára

Megbotolják hajjai fodrába. (Petőfi Sándor)

Válják egészségére!

Mit ennék ön, Sándor?

Ég a gyertya ég, el ne aludják!

60. Alkosson szót a felsorolt szóelemekből!

dicsér + a cselekvés eredményét jelentő főnévképző + ellátottságot jelentő melléknévképző + módhatározórag

olvas + gyakorító képző + elvont főnévképző + többes szám harmadik személy, több birtokra utaló birtokos személyjel

rossz + valamilyennek tart jelentésű igeképző + a múlt idő jele + egyes szám harmadik személyű, határozott ragozású igei személyrag

buta + valamilyenné válik jelentésű igeképző + a ható ige képzője + a feltételes mód jele + többes szám első személyű általános ragozású igei személyrag

61. Toldalékolja a *nehéz* névszót a megadott toldalékolási rend szerint! Több megoldás is lehetséges!

abszolút tő + képző .....

abszolút tő + jel .....

abszolút tő + képző + jel .....

abszolút tő + jel + rag .....

abszolút tő + képző + jel + rag .....

62. Írjon példát a következő morfémákból felépülő szóalakokra!

abszolút tő + képző + képző .....

abszolút tő + képző + jel .....

abszolút tő + képző + jel + rag .....

abszolút tő + képző + rag .....

abszolút tő + rag + képző .....

abszolút tő + jel + jel .....

abszolút tő + jel + rag .....

63. A szabályos szótő + képző + jel + rag kapcsolódástól eltérő, szabálytalan kapcsolódások is találhatóak nyelvünkben.. Elemezze az alábbiakat! Miért szabálytalanok?

kisebbségi, századokbeli, ötszörös, nagybani, súlyosbodik, házunkbeli, sokszoroz

64. Írjon példát a különböző szófajok lehetséges szerkezeti típusaira! Ügyeljen a zéró morfémák lehetőségére is!

igealakok:

– (igekötő) + tőmorféma + (képzők) + módjel/időjel + igei személyrag

– (igekötő) + tőmorféma+ (képzők) + időjel + igei személyrag   segédige + módjel

főnévi alakok:

– tőmorféma + (képzők) + számjel + (egyéb jelek) + viszonyrag

főnévi igenevek:

– (igekötő) + ige + (képzők) + a főnévi igenév képzője + a főnévi igenév személyragja

B) Komplex feladatok

65. Foglalja mondatba az alábbi szavakat, határozza meg a szófajukat, jellemezze a szóelemeket!

tanulnék, tanulnák, tanulnom, tanulnám, tanulnók

66. A birtokos és a birtok kapcsolatának kifejezésére több lehetőség van a magyar nyelvben. Jellemezze ezeket az alábbi példák segítségével morféma-, lexéma- és szintagmaszinten!

házam, házá, enyé, mieink,

*az én könyvem, a diák könyve, a diáknak a könyve, a könyv az enyém, a könyv a diáké,
(nekem a könyvem)*

(Vö.: Gaál Edit: A birtoklás kifejezése a mai magyar nyelvben. NytudÉrt. 97. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1978.)

67. Hasonlítsa össze a szavak morfológiai fölépítését, határozza meg a szófajukat, és foglalja őket mondatba!

a) *aludnotok – aludnátok*

d) *menvén – tevén – tévén – tévén*

füvén – vivén – övén

b) *adnom – adnám*

c) *vinnéd – vinned*

e) *karaván – kíván – durván – látván – mogorván*

pányván – fonván

68. Melyik a helyes alak? Miért?

jösztek ~ jöttök ~ jössztek

frissesség ~ frisseség

nyersesség ~ nyerseség

69. Bontsa szóelemekre az alábbi morfémaszerkezeteket!

Részletesen elemezze a tö- és toldalékmorfémákat!

számítgatásnak, legjobbjaink, szebbiké, hallgatóság, várnánk, hangtalanul, üldögéltünk, kezdeményezés, hatszorosával, erősödjetek, kertjeinkből, tudtál, mondd, lámpáinkat, kérjete, barátságáért, kisebbségekről, beszélgettünk, igyunk, írnod, írnod, higgyétek, festményük, voltál, jöjjenek, öltözködtünk, megvakulva, bevásároltam, zörgését, szavaikból, olvashatnék, műveimnek, bokrukról, frissítettünk, frissesség, tenni, menni, szednem, szedném, várományosuk; főzte¹ (Édesanyám főzte az ebédet), főzte² (Az édesanyám főzte ebéd mindenkinek ízlett.), jöttök, jöttetek, körtéssel, edd, edd, felruházhatatlanság, vinnetek, innátok, lovaikra, edd, telkekből, megakadályozhatatlanságokkal, nehézségeid, megvehettétek, tudnád, varjaknak, lelkeinket, olvastátok, liluljon, mosakodáskor, erdejeiben, barnítsa, fiaié